

BOGNÁR LÁSZLÓ

*Információáramlás a La Manche térségében a százéves háború második felében**

Bevezetés

A TENGERI ÚTVONALAKON történő híráramlás vizsgálatára jó lehetőség nyílik a La Manche térségében, mivel szárazföldi összeköttetés hiányában a szigetország és a kontinens között más közvetítő közeg nem volt.¹ A történeti kutatásban elfogadott nézet, hogy a közlekedés tengeren rendszerint gyorsabb volt, mint a szárazföldön.² Ugyanakkor találunk példát arra is, amikor az időjárás vagy a politikai állapotok megnehezítették az átjárást – és ezzel egyidejűleg a kommunikációt is – a La Manche partjai között. A politikai folyamatok és a katonai

* Köszönettel tartozom Csernus Sándornak, aki külső lektorként értékes megjegyzéseivel járult hozzá a tanulmány megszületéséhez.

¹ Minden bizonnyal már Dzsingisz kán postagalambokat használó hírközlési rendszert épített ki európai és ázsiai területein, de feltehetőleg a módszer alkalmazásának előzményei korábbra nyúlnak vissza a mezopotámiai és a szír térségben. A keresztes háború idején így az európaiak – kiváltképpen az angolok és a franciák – már megfigyelhették a szaracénoknál ezt a fajta kommunikációs formát a Közel-Keleten. Eddig nem találtam erre utaló forrást, így feltételezhetően, ha volt is a La Manche-on és annak partjai között ilyen jellegű hírközlésre használt háló, nem vehették igénybe túl gyakran. Christopher H. Sterling (ed.): *Military Communications. From Ancient Times to the 21th Century*. Santa Barbara, 2008. 355.

² Fernand Braudel a kora újkori mindennapi élet struktúráival foglalkozó monográfiájában rámutat arra, hogy a szárazföldi utak alapvetően rossz minősége nagyban hozzájárult a közlekedés – és így a híráramlás – lassúságához. Paul Valéry meglátása szerint „Napóleon ugyanolyan lassan közlekedik, mint Julius Caesar.” Az idézet jól hangsúlyozza, hogy a közlekedés igazi forradalmáról csak a 19. századtól beszélhetünk. Ugyanakkor, ahogy Braudel is írja, „egy kis folyóvíztől minden azonnal felélénkül a szárazföld belsejében”. Ez a La Manche térségében is kifejezetten igaz lehet, hiszen az angol és a francia partvonalak erősen tagoltak, valamint több nagy folyó biztosítja a szárazföld tengertől távolabb eső területeinek a megközelítését. Fernand Braudel: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus, XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái. A lehetséges és a lehetetlen*. Bp., 1985. 420., 423–424.

események vonatkozásában a kortársak által kiemelt jelentőségűnek tartott személyek utazásairól olvashatunk részletesebben a krónikákban és a levelezésekben. A követekről és a híreket közvetítő küldöncökről kevesebb adat áll rendelkezésünkre, éppen ezért az információ útjáról legtöbbször csak feltételezéseink lehetnek a források töredékes mivolta miatt.

Az alábbiakban V. (1413–1422) és VI. Henrik (1422–1461, 1470–1471) uralkodásának idejéből származó példák elemzésén keresztül megkísérlem bemutatni, hogy a La Manche egyes időszakokban inkább jelentett akadályt a hírek áramlásában, mint a korszak viszonyaihoz képest gyors közvetítő közeget. Alapvető kérdésem, hogy mennyiben befolyásolták a híráramlást az időjárási viszonyok, a politikai és ezzel párhuzamosan a katonai helyzetek. Milyen volt a híráramlás kedvező és kedvezőtlen körülmények esetén Anglia és a kontinensen található angol fennhatóságú területek között? Az összehasonlítás végett két időszakot elemeztem részletesebben: 1419 nyarát, amikor a tengerek ellenőrzése szempontjából az angolok kiemelten jó helyzetben voltak, és 1435–1436 telét, amikor úgy tűnik, hogy a politikai állapotok és az időjárási körülmények eredményeképpen a La Manche-on történő információáramlás időszakossá vált. Továbbá levelezésekben található példák rövid ismertetésével szeretném felhívni a figyelmet néhány fontosabb jelenségre – és ezzel párhuzamosan véletlenszerűségeire – az információáramlás, a tengeren való közlekedés és a partvédelem vonatkozásában.

Utazás hajóval: lehetőség és kényszer a La Manche térségében

A hírszerzésnek egyaránt fontos szerepe van az ellenséges hajók útvonalának megtalálásában és a partok védelmében. VII. Károly (1422–1461) II. Jakab skót királynak (1437–1460) 1457-ben írt levelében arról számol be, hogy mivel Angliából Normandiába 6 óra alatt el lehet jutni megfelelő széljárás esetén, ezért a francia uralkodónak 450 mérföldön keresztül Spanyolországtól³ Pikárdiáig figyeltetnie kell a tengerpartokat egy angol sereg lehetséges érkezése miatt.⁴ Ebből is jól látszik, ha a franciák az angol flotta kihajózásának pillanatában értesültek is a támadók szándékairól, akkor is rendkívül kevés idejük maradt a védelem megszervezésére. Arra pedig még kevesebb esély volt, hogy az angolok terveiről hírt szerezzenek még a támadás megkezdése előtt, illetve továbbra is fennállt az úti cél megvalósításának a lehetősége.

³ Bár Spanyolország formálisan még nem létezett, de rendszerint így hivatkoztak már korábban is a területre.

⁴ „Mais de present le roy a agarder a chacun jour continued ement toute la coste de la mer, et de lautre, depuis Espagne jusques en Picardie, quimonte plus de iiii.c.l. lieues de pais; en quoy insesaimment il faute quil ait gens darmes en grant nombre et a grant puissance, paiez de leurs gaiges, qui ne bougent dessus les lieux... Et tout pour ceste cause, comme pour ce quil ny a que six lieures de bon vent de venir Dangleterre jusques au dit pais de Normandie, est bien requis et necessaire que le roy contimiellement y mette grant garde pour la seurte et defence du pais.” – Joseph Stevenson (ed.): *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth, King of England*. I–II. London, 1861–1864. (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores or Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland During the Middle Ages 22.) I. 341–343.

Bár hajóval a korabeli viszonyokhoz képest gyorsan lehetett haladni, miként az előző példa is mutatja, de egyes esetekben az indulásra akár hónapokat kellett várni. Galloway püspökének⁵ 1457. november 8-án keltezett levelében Guillaume de Monypeny⁶ arra utasítja, hogy a korábban felügyeletére bízott, Franciaországban vendégeskedő skót uralkodó testvéreit, Johannát⁷ és Annabelt ne engedje útnak indulni Harfleurből Skóciába.⁸ Az egyházi előljáró azért hozta ezt a döntést, mivel az időjárás miatt a hazautaztatásra küldött flottában komoly károk keletkeztek, ezért a hercegnők egyszer már arra kényszerültek, hogy Harfleur városába visszatérjenek a hajók fedélzetéről. Az esetből jól látszik, hogy bár a skót flotta haladását és a két testvér hajóztatását a novemberi viharok nagymértékben akadályozták, az információ eljutott Skóciába. Az időjárás miatt a püspök nem kockáztatta meg a király testvéreinek Skóciába utaztatását, de feltehetőleg a kisebb létszámú flották közlekedése biztosította az információáramlást. Máskülönben sem a püspök nem tudott volna üzeni, sem pedig a küldöttség nem tudott volna beszámolni neki a hajókat ért sérülésekről. Johanna 1458 tavaszán tért vissza Skóciába, feltételezhetően nem kísérelték meg télen hazavinni a hercegnőt az őt kísérő nemesek, tehát az egyházi parancsa is minden bizonnyal megérkezett a kontinensre.

Az információ cseréjének sikerességét a széljárás mellett az áramlatok is befolyásolták, kiváltképpen a folyókon. John Smert, a *garter king-at-arms*⁹ az angol kancellárnak írt 1447. július 21-i keltezésű levelében jelentést tett arról, hogy miként sikerült kapcsolatba lépnie Alençon hercegének követével. Smert Rouenből hajózott a Szajnára a La Manche felé, menet közben átkiabáltak hozzá az egyik hajóról, és megkérdezték utazik-e a hajón *garter*. Smert akkor értette meg, hogy az érdeklődők között tartózkodik Alençon hercegének küldötte. Azonban az erős szél – és ebből kifolyólag a folyó sodrása – miatt nem hallották jól egymást, így mindketten folytatták útjukat, egymással ellentétes irányba. A nap végén a herceg küldönce levelet írt Honfleurben Smertnek, amiben arra kérte, hogy találkozzanak Honfleur vagy Caen városában. Smert levelét Caenből küldte a kancellárnak, tehát valószínűleg ott találkoztak. Az esetből jól kiténik a szóbeliség jelentősége a korban: a bizalmas információk cseréje leginkább személyesen történhetett a követek között, hiszen a követ levelében találkozót kért Smerttől,

⁵ Thomas Spence. Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers*, I. 354.

⁶ Bővebb információ az életéről: James Balfour Paul (ed.): *The Scots Peerage. Founded on Wood's Edition of Sir Robert Douglas's Peerage of Scotland*. VI. Edinburgh, 1909. 276–277.

⁷ Johanna I. Jakab harmadik, süketnéma lánya volt. 1445-ben küldték Franciaországba, és 1458 tavaszán tért vissza Skóciába. Uo. 356.

⁸ „Pour les quelles choses dessus dites, moy aiant la charge de Par mon dit souverain seigneur et son ambaxadeur pour icelle matiere, considere ce que dit est, nay volu en aucune maniere que mes dites dames soient passees plus avant pour cest yver; et ay defendu et commande expressement de par mon dit souverain seigneur, par vertu de mon pouvoir comme son dit ambaxadeur, au dit seigneur de Concessault que pour cest yver il ne passast plus avant; et que pour signifier les choses dessus dites a mon dit souverain seigneur je me suis dispose daler par devers lui, a fin davisser quant ne comment mes dites dames passeront.” – Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers*, I. 354–357.

⁹ A korábbi levélből (Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers*, I. 187.), illetve a második kötet végén található rövid összefoglalásból (Uo. II/II. 569.) derül ki, hogy John Smert a *garter king-at-arms*.

nem pedig kifejtette mondanivalójának lényegét. A kancellárnak ugyanakkor Smert már írásban adta tudtára a híreket a normandiai állapotokról. A levél üzenete szerint Argenten városában árulást akartak elkövetni, de Alençon hercege szerencsésen elfogta a fő összeesküvőket.¹⁰ A példa alapján az időjárás még nyári időszakban is tudott olyan körülményeket előidézni, ami lassíthatta a kommunikációt, még úgy is, hogy a két fél egymástól látótávolságra volt.

Az 1419-es év: angol dominancia a La Manche-on, vereség La Rochelle-nél

A fentebb említett esetekből jól látszik, hogy az információ sikeres továbbadása számos tényezőn múlt. Úgy tűnik, egyes időszakokban a katonai helyzet a La Manche-on kifejezetten kedvező feltételeket biztosított az angoloknak a hírek áramoltatására. Valószínűleg az 1419-es esztendőben rendelkeztek az angolok a legnagyobb befolyással az Anglia körüli vizeken a százéves háború idején. Igaz, a franciákat támogató kasztíliaiakkal 1418-ban egyre intenzívebbé váltak a konfliktusok,¹¹ ugyanakkor az angolok 1419 folyamán gyakor-

¹⁰ „Monseigneur, ainsi que je venoye a Bouan au long de la riviere a Onfleu, en la rivere qui va a Boan, il avoit diverses vaisseaulx vetelleiers; il avoit* vent a volente. En ung des vesseaulx ou estoient les vivres fut crie on vessel ou je estoie, et demandoit si Gartier y estoit la dedens. Il fut respondu que oui. Il me list assavoir que il y avoit ung poursuivant parmy eulx de monseigneur le due Dalencon, qui venoit de devers le dit seigneur, desirant de parler a moy depar son dit maister. Le vent estoit si grant et le temps si mauvais que nous ne pouvous oir lun lautre. Il sen ala devers Raon, et moy le contraire. Il me rescriu une cedula celle mesmes nuicte, et me pria que je lui attendiz a Onfleu, ou a Caen ; et ainsi je feiz, pour avoir des certaines nouvelles de lui dont il estoit envoie, ainsi que je vous puis plus vraiment escrire de ce pourquoy il estoit venu. Et quant il fut venu devers moy, il me dist que son maistre, le due Dalencon, estoit bien informie que le dongon du chastel de Argenten fut vendu et trahi par les Anglois, et plusieurs autres places en Normandie; et pour ceste cause son dit maistre le due lenvoia a grant haste devers monseigneur le cardinal de Luxembourc pour lui advertir de ceste chose. Et premierement le due Dalencon chargea son dit poursuivant de passer par Argenten, et den adverter le capitain, ou son lieutenant; et envoia le nom de ceulx qui devrient faire la traison, et furent prins. Et par ainsi, monseigneur, ce droit est, remercie le dit due Dalencon, qui veult ainsi complaire au roy.” – Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers*, I. 189–191.

¹¹ Az angolok és a kasztíliaiak között fokozatosan romlott a viszony 1418–1419 folyamán. 1418. június 4-én (Fernández tanulmánya szerint 3-án) meghalt Lancaster Katalin kasztíliai királyné, John of Gaunt lánya. Ezzel az angolok elvesztették egy kasztíliai szövetség utolsó lehetőségét is. V. Henrik ugyanakkor jó viszonyt ápolt a Hanzával, a szövetség hajói pedig egyre nagyobb befolyást szereztek a Vizcayai-öböl térségében a kasztíliaiak kárára. A dauphin trónhoz való jogának megvédése jó indokot szolgáltatott II. János kasztíliai királynak (1406–1454) ahhoz, hogy szövetséget kössön a majdani VII. Károlyval, és így megtámadhassa az egyre nagyobb befolyással rendelkező Hanza hajóit. 1419 végén a kasztíliai flotta La Rochelle-nél azzal az ürüggyel támadta meg az V. Henrikkel szövetségben álló hajókat, hogy azok segítették az angol királyt Harfleur blokád alá vételében. Valójában azonban a kasztíliai gazdasági érdekek készítették II. Jánost a támadásra. 1419 után a Hanza elvesztette befolyását az atlanti térségben. Charles D. Stanton: *Medieval Maritime Warfare*. Barnsley, 2015. 280., Luis Suárez Fernández: *The Atlantic and the Mediterranean Among the Objectives of the House of Trastámara*. In: Roger Highfield (ed.): *Spain in the Fifteenth Century 1369–1516. Essays and Extracts by historians of Spain*. Translated by Frances M. López-Morillas. London–Basingstoke, 1972. (Stratum series) 71.

latilag a La Manche mindkét partját az ellenőrzésük alá vonták:¹² Normandiát meghódították, Bretagne hercegével pedig szövetségre léptek. Amennyire középkori viszonylatban lehetséges volt, V. Henrik angol felügyelet alatt tartotta a La Manche térségét, a franciáknak az ellenállásuk szimbólumává váló Mont-Saint-Michel kivételével¹³ nem maradt birtokukban kikötő, és ebből kifolyólag tengeri haderejük sem a Csatornán.¹⁴ Ellenőrzésük az atlanti térségben is egyetlen jelentős kikötővárosra, La Rochelle-re terjedt ki.

Ugyanakkor V. Henrik reformjai¹⁵ és hódításai ellenére sem sikerült az angoloknak a La Manche térségét teljes mértékben a felügyeletük alatt tartaniuk. A *dauphin*nel szövetségben álló kasztíliaiak ugyanis 1419 végén 6000 skótot egészen La Rochelle-ig hajóztattak komolyabb fennakadások nélkül. Az 1419. június 28-án megkötött segoviai egyezmény szerint Kasztília vállalta, hogy egy 40 hajóból álló flottát küld 4000 emberrel a franciák megsegítésére, és a skót expedíciós csapatokat a kontinensre utaztatja. A bayonne-iak július 22-én V. Henriknek írt leveléből tudjuk, hogy egy balinger legénysége zsákmányként megszerezte a szerződés egyik másolatát, az angolok ebből értesülhettek a kasztíliaiak

¹² Az ellenséges támadástól való félelem ennek ellenére jelen volt Angliában az 1410-es évek második felében is. Ezt mutatja az is, hogy Southamptonban a királyi hajók védelmére még a téli időszakra is 41 íjászt szerződttetek, valamint Portsmouth kikötőjét is erődíteni kezdték 1418 januárjától. Rodger kutatásaiból kiderül, hogy V. Henrik már az egyezmény megkötése előtt 4 hónappal tudott egy Southampton ellen készülő támadásról is. Nicholas A. M. Rodger: *A Naval History of Britain. I. The Safeguard of the Sea, 660–1649*. London, 1997. 144., Ian Friel: *Henry V's Navy. The Sea-Road to Agincourt and Conquest, 1413–1422*. Stroud, 2015. 134.

¹³ Az apátságot – földrajzi fekvéséből adódóan – az angolok a százéves háború egész ideje alatt nem tudták elfoglalni. A 15. századtól az apátság krónikáját francia nyelven kezdték el írni; ennek és bevehetetlenségének eredményeképpen egyre inkább a kibontakozó nemzeti érzés jelképévé vált. Csernus Sándor: *A középkori francia nyelvű történetírás és Magyarország (13–15. század)*. Bp., 1999. (Doktori mestermunkák) 72–73.

¹⁴ Rodger, N. A. M.: *The Safeguard of the Sea*, 144.

¹⁵ Több szakirodalmi munka is kiemeli, hogy V. Henrik nagy hangsúlyt fektetett a tengerek ellenőrzésére, és I. Richárd (1189–1199) óta ő volt az első, aki biztonságos átkelőhellyé tette a La Manche-t. Henrik tudatosan fejlesztette a királyi flottát, és próbálta a kalózkodást is visszaszorítani. Míg a királyi flotta 1410-ben csupán 2 hajóból állt, 1417-re már 34-ből. Igyekezett megismertetni hajóácsaival a mediterrán hajóépítési technikákat, ezért velencei, katalán és portugál dugarozókat hívatott, így már a tengeren megszerzett karvel építésű karakokat is meg tudta javíttatni. Legalább 4 nagy hajót (great ships) is építtetett: Trinity Royal, Holy Ghost, Grace Dieu, Jesus. 1414-ben kiadta a Statutes of Truces-t, aminek értelmében a fegyverszünet kalózkodással történő megtörése felségárulásnak számított. Friel, I.: *Henry V's Navy*, 59., Rodger, N. A. M.: *The Safeguard of the Sea*, 143., 145., Jill Eddison: *Medieval Pirates. Pirates, Raiders and Privateers, 1204–1453*. Stroud, 2013. 142–144., Norman Longmate: *Defending the Island. Caesar to the Armada*. London [etc.], 1989. 316., Michel Mollat du Jourdin: *Európa és a tenger*. [Ford. Rác Judit] Bp., cop. 2013. (Európa születése) 118–119.

terveiről.¹⁶ A kasztíliaiak készülődésének a híre 3 héten belül már ismert lehetett Angliában, ugyanis Bedford hercege augusztus 12-én és 24-én elrendelte a hajók összegyűjtését a kasztíliai flotta feltartóztatására, valamint az északi területek lakosságát felkészítették az ellenséges partraszállására.¹⁷

V. Henrik az Ír-tengerre küldte a hajóit, de az előkészületek ellenére sem sikerült elfogniuk a kasztíliaiakat. A kasztíliai flotta augusztus végén indult Santander felől Skóciába, és a francia hajókkal Belle-Île szigeténél találkozott. Onnét az Ír-tengerre utaztak. Az angolok ugyan mozgósították a nyugati területek hajóit, de a kasztíliaiak elkerülték őket, és sértetlenül elérték október elején Clyde¹⁸ térségét. Mintegy 6000 skótot hajóztattak le a kontinensre. Figyelembe véve, hogy a kasztíliaiak maguk is közel 4000-en lehettek, így csaknem 10 000 embert kellett eljuttatni a legközelebbi szövetséges kikötőig, La Rochelle-ig. A La Manche mindkét partja angol fennhatóság alatt állt, Félelemnélküli János burgundi herceg (1404–1419) halála¹⁹ után V. János, Bretagne ura (1399–1442) is lezárta kikötőit a kasztíliaiak előtt. A kedvező körülmények ellenére az angoloknak így sem sikerült megtámadniuk őket a tengeren.²⁰ Végül októberben La Rochelle kikötőjében vették blokádnak alá a skótokat szállító hajókat. December 30-án az angolok vereséget szenvedtek, mintegy 700-an haltak meg,²¹ és csaknem 40 hajó került a kasztíliaiak kezére rakományukkal együtt.²²

Az angolok és szövetségeseik La Rochelle-nél elszenvedett veresége jelentős volt, de mivel sem a karakkok, sem pedig Henrik nagy hajói nem vettek részt a csatában, így az angol hajók dominanciája továbbra is megmaradt északon, a La Manche térségében. Egy több ezer fős sereg szinte észrevétlenül történő lehajóztatása Skóciából a kontinensre precedens nélküli, főleg egy olyan időszakban, amikor az angolok szövetségi rendszere ilyen mértékű túlerőben volt. V. Henrik és az Angliában tartózkodó Bedford herceg a bayonne-iak

¹⁶ „A laquelle Pleyfe favoir que hun noftre Balener Arme a pris hun Clerc & Ecrivein du Roy de Cajtele, & de fa armee, qui a empris a fere contre Vous & contrc touz les Vofties. Ovecque lequel Clerc avons troube le Orde nance de le dicte Armee, c’eftalfavoir, Que le dit Roj de Caslele Arme xl. Nefs, & a Mande az Geans d’icelles que a my tout debot a Bele Yfle, Et illuecques demourcnt Diz Jours, & Recevent dedanz lez Geans qui voftre Adverfaire de France & le Daufin leur remetra; e de illucque cnfore fefflent Guerre Mortal. Ec s’en alent en Efcoffi, & illuecques recevent dedens leur Nefs tous lez* Geans d’Armes, qui dedans voudront Entrer & alent en France concre Vous.” – Thomas Rymer (ed.): *Foedera, conventiones, literae, et cuiuscunque generis acta publica inter regis Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes vel communitates ...* . IV/II. Hagae Comitatis, 1740. 128.

¹⁷ James Hamilton Wylie – William Templeton Waugh: *The Reign of Henry the Fifth*. III. Cambridge, 1929. 182. A leveleket lásd: Rymer, T. (ed.): *Foedera, conventiones, literae*, IV/II. 131.

¹⁸ Jonathan Sumption a Clyde tengeröblre (Firth of Clyde) gondolhat. Jonathan Sumption: *The Hundred Years War*. IV. *Cursed Kings*. London, 2016. 675–676.

¹⁹ 1419. szeptember 10.

²⁰ A bordeaux-i angolok (főleg a borszállító hajókból felállított flotta) igyekeztek megakadályozni a kasztíliaiakat és a skótokat a partraszállásban, de túl későn hajóztak ki a Gironde-ről. Sumption, J: *Cursed Kings*, 676.

²¹ Uo. 676–677.

²² Stanton, C. D.: *Medieval Maritime Warfare*, 280.

július 22-én és szeptember 5-én²³ írt leveleiből jól informált volt a kasztíliaiak terveiről, mégsem tudták meggátolni őket annak véghezvitelében. Miként Nicholas A. M. Rodger összegzésében is rámutat, V. Henrik hírszerzése kiemelten jó volt,²⁴ de a kasztíliai flottának mégis sikerült megtévesztenie az angolokat, ráadásul a visszautat még gyorsabban tették meg. Ebben a széljárásnak is fontos szerepe lehetett, valamint annak, hogy a kasztíliaiak nem is reménykedhettek abban, hogy útjuk során kiköthetnek valahol a partvonalon, és minimális kockázattal feltölthetik a készleteiket, így feltehetőleg a szárazföld érintése nélkül próbálták elérni La Rochelle-t.

1435–1436 tele: egyirányú információáramlás a La Manche-on?

Kronológiailag némileg tovább lépve ugyanakkor találhatunk példát arra is, amikor az angolok számára hátrányos katonai helyzet és a téli hónapok azt eredményezték, hogy egyes hírek hetekig nem jutottak át a La Manche-on. VI. Henrik 1436. január 28-án keltezett, Rouenba írott levelében magyarázatot adott a városban tartózkodó, politikai kérdésekben döntéshozó személyeknek arra, hogy miért nem érkezett meg a kontinensre a korábban ígért erősítés. A forrás szerint még a karácsony előtt küldött követek sem tudtak átkelni a tengeren a kedvezőtlen időjárás miatt. Henrik biztosította a roueni tanácsot,²⁵ hogy megfelelő szél esetén legalább az angol sereg készülődéséről értesültek volna, és megkezdődött volna az utasok és az átkelést biztosító hajók összevonása Southampton kikötőjében.²⁶

A levelezéseket vizsgálva ezzel szemben úgy tűnik, hogy a kontinensről érkeztek hírek a szigetországba, de Angliából ezekre nem jött válasz 1435 decemberében és 1436 januárjában. A Rouenban ülésező tanács levelének tartalmát VI. Henrikkel december 3-án ismertették a Westminsterben.²⁷ A követek a királyt arra kérték, hogy kössön békét a VII. Károlyt támogató armagnacokkal, vagy a háború folytatása esetén küldjön erősítést

²³ A levélben hasonló információkat közölnek a bayonne-iak a kasztíliaiak terveiről, továbbá jelentést tesznek a Bayonne elfoglalását célzó eddigi – elsősorban szárazföldön történt – támadások eredményeiről is. A levelet lásd: Rymer, T. (ed.): *Foedera, conventiones, literae*, IV/II. 132.

²⁴ Rodger, N. A. M.: *The Safeguard of the Sea*, 144.

²⁵ J. Stevenson a tanács alatt a Rouenban ülésező nemeseket és a francia kancellárt, Louis de Luxemburgot, Terouaine püspökét érti. Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers*, I. 424., II/II. 549.

²⁶ „Et sil eust plen a Dieu que le vent eust este propice a assembler les niefs, vasseaux et passagers au porte de Hamptone, et illec enviroune, vous eussiez ja eu pardela surtout la certaintee de toutes nouvelles depardeca avecques notable armee, et avies de present la seconde ; mais la mere a este si perilleuse, et est encores, que les ditz deux armees et les ditz ambassadeurs, lesquelz avons delivres des devant Noel, nont encores peu passer, et ne attendent autre chose fors que le vent lour soit convenable.” – Stevenson, J. (ed.): *Letters and Papers* I. 427.

²⁷ Juliet Barker: *Conquest. The English Kingdom of France, 1417–1450*. Cambridge, Massachusetts, 2012. 234–235.

Normandiába.²⁸ Londonból december 23-án válaszoltak a követségnek, amelyben biztosították őket arról, hogy felállítanak egy 2100 lándzsásból²⁹ és 9000 íjászból álló sereget, amelynek egyik részét még január előtt, a másikat pedig január végén útnak indítják.³⁰ A normandiai követség végül az első angol csapatok elindulásával egy időben,³¹ 1436 első hónapjának a végén bontott vitorlát Portsmouth kikötőjéből.³² Feltehetően ugyanarról a követségről van szó, amelynek üzenetét az uralkodónak december 3-án tolmácsolták, hiszen az ott elhangzott kérésekre december 23-án adott a király választ, és a január 28-i levélből tudjuk, hogy a követek karácsony előtt már megpróbálták Normandiába eljutni.³³ Továbbá az Anglia déli partjainál várakozó követség, valamint a Londonban tartózkodó VI. Henrik és Gloucester hercege közötti levelezésekből kiderül, hogy a Normandiából érkezett hírvivők január 12-én Southamptonban,³⁴ de 25-én már Portsmouth-ban voltak.³⁵

VI. Henrik január 28-i levelében megemlíti több eseményt is, amelyekről értesült. A legkésőbbi történések ezek közül a Caenban kibontakozó zavargások és Montivilliers francia kézre kerülése. Montivilliers december 26-án kapitulált,³⁶ ennek híre értelemszerűen nem érkezhett a december elején küldött követséggel. Az 1436. január 16-án Londonból a követeknek küldött levélben az uralkodó és környezete megköszönte a hozzájuk korábban eljuttatott híreket Harfleur és Montivilliers elvesztéséről. Tehát valószínűleg a december elején Angliába érkező követek nem tudtak még Harfleur november 25-én³⁷

²⁸ A levelet lásd: Champollion-Figeac, Jacques-Joseph (ed.): *Lettres de rois, reines et autres personnages des cours de France et d'Angleterre depuis Louis VII jusqu'à Henri IV tirées des archives de Londres par Bréquigny*. II. Paris, 1847. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Série 1, Histoire politique) 423–428.

²⁹ Juliet Barker men-at-armsként értelmezi a szót. Barker, J.: *Conquest*, 235.

³⁰ „...de mettre sus une très-grosse et puissante armée, et la plus grosse qui de mémoire d'homme passa delà la mer, laquelle sera de n mille cent lances et ix mille archiers à tout le moins, pour y demourer longuement, lesquelx se emploieront si diligemment, à l'aide de Dieu, que sesdiz ennemis se cesseront de faire à sondit peuple les oppressions et malx dessusdiz; et devant le 1er jour de janvier partira une belle compaignie, se le vent le peut souffrir, et devant la fin dudit mois, une autre; et tantost après la grosse armée, qui sera conduite par monseigneur le duc d'Iorck...” – Champollion-Figeac, J.-J. (ed.): *Lettres de rois*, II. 429–430.

³¹ Az első 970 katona január, Thomas Beaumont 800 embere a szél miatt csak február végén kelt át a La Manche-on. York hercege 4500 fős csapatával májusban indult el a kontinensre. Barker, J.: *Conquest*, 236.

³² A szakirodalomban 1437 január vége szerepel, de feltételezhetően elírásról van szó. Charles de Beaurepaire: *Les États de Normandie sous la domination anglaise*. Évreux, 1859. 57.

³³ Az idézetet lásd: 26. jegyzet.

³⁴ Az egyik január 16-án Londonban keltezett levél megköszöni a 12-én Hamptonban írt levelet. „Nous avons veu ce que nous avés signifié par vos lettres escriptes à Hampton le XIIe jour de cest mois, et s'en estes desplaisans, n'est merveille; car, en vérité, ainsi doit estre ung chascun qui aime le bien de la chose publique et celui de monsr le Roy...” – Champollion-Figeac, J.-J. (ed.): *Lettres de rois*, II. 437.

³⁵ Ez a követek Londonba írt leveléből derül ki. Uo. 438–441.

³⁶ Barker megfogalmazása szerint Fécamp város a szenteste adta meg magát, két nappal később pedig Montivilliers harc nélkül kapitulált. Barker, J.: *Conquest*, 233.

³⁷ Uo. 450.

történt elfoglalásáról sem, a Londonban tartózkodó királyt és környezetét pedig a január 12-i levélben tájékoztathatták erről és Montivilliers elestéről. A követek január végén írt³⁸ levele szerint a hónap folyamán legalább még egy hajó hírekkel érkezett Normandiából, ezért azt kéri, hogy Thomas de Beaumont 2000 katonájával késlekedés nélkül induljon útnak a kedvezőtlen állapotok miatt.³⁹

VI. Henrik udvarában tudtak a Normandiában történt eseményekről, és az angoloknak nyújtandó segítség szükségességéről. Ennek, valamint a december 23. és január 28. közötti levelezések gyakoriságának⁴⁰ fényében aligha elképzelhető, hogy a Rouen és London közötti információk áramoltatásával szemben bármilyen más hír továbbítása prioritást élvezhetett volna.

Valószínűleg más vonatkozású hírek sem érkeztek Angliából a kontinensen védekező angoloknak. Az időjárásnak különösen nagy szerepe lehetett az információ elakadásában. A kedvezőtlen széljárás mellett a késő őszi és a téli fagyok további problémákat okozhattak

³⁸ Rôles Normands et Français et autres pièces tirées des archives de Londres par Bréquigny en 1764, 1765 et 1766. *Mémoires de la Société des antiquaires de Normandie* 23/1 (1858) 1–307., 261.

³⁹ „... tout ira en aventure de grant inconvenient; car à cette derraine fortune qui est survenue en Caux, en quoy se bonne diligence est mise, et avant que voz ennemis soient plus forts qu'ils ne sont, pourra estre ligierement pourveu, et vostre peuble, qui est en désespoir, reconforté et resjoy. Sy est besoing de haster messire Thomas de Beaumont; et qui envoiroit avecques luy, oultre son nombre, n mille combattans à pie, sans délay, en attendant monseigneur le duc d'Iorch et ung de nossigneurs les contes pour tout conduire, ce seroit ouvre bien emploie.” – Champollion-Figeac, J.-J. (ed.): *Lettres de rois*, II. 441.

⁴⁰ Három kiadott levelezésgyűjteményben az alábbi dokumentumokat találtam és elemeztem a Normandiába küldendő seregek előkészítése és az információáramlás vonatkozásában az 1435 decemberi és 1436 januári hónapokhoz kapcsolódóan: a roueni tanács kérését, amit december 3-án ismertettek az uralkodóval a Westminsterben; a követeknek adott választ december 23-i keltezéssel, az uralkodó Párizsba, Rouenba és más városokba írt levelét a hónap végén, amely valószínűleg csak január után érkezhett meg; York hercegének Franciaország régensévé való kinevezését; Január 16-án a Londonból küldött levelet a Hamptonban tartózkodó követeknek; Gloucester hercegének levelét szintén 16-án; VI. Henrik január 16-i levelét, amelyben Norburyt és Richard Wastnesse-t arra kéri, hogy külön úton menjenek Franciaországba; a követek január 25-én küldött levelét Portsmouth-ból Londonba; a követek január végi levelét, amelyben Thomas de Beaumont kihajózását sürgetik; VI. Henrik Rouenba írott levelét január 28-án. Továbbá az egyik január 16-i keltezésű levélben utalást találtam egy követek által 12-én Hamptonból írott levélre is, de ennek egyelőre nem sikerült a nyomára bukkannom. A király Norburynek és Wastnessnek írott levele a kiadásban tévesen 1450-re van datálva, erre a hibára Juliet Barker munkája hívta fel a figyelmemet. Barker, J.: *Conquest*, 427., 22. jegyzet.

a szárazföldi és tengeri közlekedésben egyaránt.⁴¹ Például a Tudor-kori – de a tárgyalt korszak forrásait jól ismerő – történétíró, Raphael Holinshed krónikájából megtudhatjuk, hogy már 1435 novemberében többször is akkora fagy köszöntött be, hogy a Temze torkolatához érkező kereskedőhajók nem tudtak felhajózni a folyón.⁴²

A kedvezőtlen időjárással párhuzamosan az angol és a francia szövetségi rendszer közötti erőegyensúly eltolódása szintén befolyásolhatta az információk áramlását a térségben. Rodger is kiemeli, hogy az angolok helyzete a La Manche-on 1435 és 1439 között volt a leginkább kritikus. Azáltal, hogy Jó Fülöp burgundi herceg (1419–1467) 1435-ben békét kötött VII. Károllyal, az angolokat már a burgundi hajók is fosztogatták,⁴³ illetve az angoloknak nem állt rendelkezésre kellő méretű flotta a hajók megvédésére.⁴⁴ Bedford herceg 1435. szeptember 14-én⁴⁵ bekövetkezett halála az angolokat az egyik jelentős katonai és politikai vezetőjüktől fosztotta meg. A normandiai parton az angolok 1435 végén sorra veszítették el a legfontosabb kikötők fölötti felügyeletüket. Dieppe október

⁴¹ Az információáramlás vizsgálatára vonatkozóan érdemes kiemelni, hogy a 14–15. század egy hidegebb és csapadékosabb időszak volt a korábbiakhoz képest (Kis jégkorszak). A történeti források és a modern természet-tudományi kutatások is ezt igazolják. Thomas Walsingham St. albansi szerzetes 1407–1408 tele kapcsán például olyan hidegről ír, amitől a madarak annyira átfagytak, hogy amikor az emberek a kezükbe vették őket, továbbra is mozdulatlanok maradtak. („Anno Domini millesimo quadringentesimo octavo, fuit hyems asperima ex nivium abundantia durans per menses Decembris, Januarii, Februarii, atque Martii; unde contigit pene ennetas volucres de genere mavisorum, vel marularum fame frigoreque perire.” – Henry Thomas Riley (ed.): *Thomae Walsingham Quondam Monachi S. Albani Historia Anglicana*. II. a.d. 1381–1422. London 1864. 277. Modern angol nyelvű kiadásban lásd: *The Chronica maiora of Thomas Walsingham, 1376–1422*. Transl. by David Preest. With introd. and notes by James G. Clark. Woodbridge [etc.], 2005. 359.) Saint Denis krónikása – részben feltehetőleg a hatáskeltés érdekében, ezzel kihangsúlyozva az alacsony hőmérséklet okozta károkat – 500 éve nem tapasztalt fagyról tesz említést az 1407-es esztendő kapcsán. („Hiemps asperior quam centum lustris transactis in regno viguit, que, perpaucis pluviis interjectis, cum nivium dempsa mole, a festo Sancti Martini hyemalis usque ad januarii mensis finem, gelu prodigum a cunctis cardinalibus ventis indifferenter suscitatum ministravit.” – Louis Bellaguet (ed. & trad.): *Chronique du religieux de Saint-Denis, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*. III. Paris, 1841. 744., francia nyelven lásd uo. 745.) Az 1430-as évek klímátörténetéhez lásd még: Camenisch, C. [et al.]: The 1430s: a Cold Period of Extraordinary Internal Climate Variability During the Early Spörer Minimum with Social and Economic Impacts in North-Western and Central Europe. *Climate of the Past*, 12 (2016) 2107–2126.

⁴² *Holinshed's Chronicles of England, Scotland and Ireland*. III. *England*. London, 1808. 184–185.

⁴³ Az Angliában tartózkodó követek is tisztában lehettek a La Manche-on hajózó ellenségek miatti veszéllyel, éppen ezért csak az első angol flottával keltek át a kontinensre január végén. Január 25-én keltezett levelükben a lehetséges ellenségek közé sorolják a bretonokat, az anjou-iakat, a gascogne-iakat, a burgundiakat, a pikárdiaiakat és a skótokat. „Car si vos ennemis ne appercevent autre et plus grant diligence que fайте n'a esté par ci-devant, ceux qui n'ont point à passer de mer, comme Bretons, Angevins, Gascoings, Bourgoins, Picards et otros, oveques la puissance des Escossois. que l'en dit venir bien brefment en vòstredit royaume de France, à très-grant nombre,…” – Champollion-Figeac, J.-J. (ed.): *Lettres de rois*, II. 439.

⁴⁴ Rodger, N. A. M.: *The Safeguard of the Sea*, 146.

⁴⁵ Barker, J.: *Conquest*, 229.

28-i visszaszerzésével a franciák kezére került az ott állomásozó flotta is,⁴⁶ november 25-én Harfleurt is elvesztették az angolok, igaz, ekkor még nem véglegesen.⁴⁷ 1436 elejére mintegy 2000–3000 *armagnac* katona állomásozott Felső-Normandiában, ellenőrzésük alatt tartva a Szajna torkolatát is.⁴⁸

Összegzés

A tanulmányban a két részletesebben tárgyalt példa a La Manche ellenőrzése szempontjából a két végletet jelenti. Az angolok valószínűleg 1419-ben rendelkeztek a legnagyobb felügyelettel a szigetországot körülvevő tengereken, a leginkább kiszolgáltatottak pedig 1435–1436 fordulóján voltak a százéves háború második felében. A későbbiekben további időszakok elemzésével érdemes még árnyalni ezt a képet. Kézenfekvő lenne például az 1435–1439 közötti szakaszt párhuzamba állítani a tengerek felügyelete és a híráramlás vonatkozásában az 1449–1453-as, katonai szempontból szintén aktív periódussal.

Úgy tűnik, a La Manche térségének biztosítása az információáramlás szempontjából még az atlanti térségből érkező hírek továbbításában is jó lehetőséget jelentett az angolok számára. Ugyanakkor, ahogy az 1419 végén La Rochelle-nél elszenvedett vereség is mutatja, V. Henrik jelentős méretű kasztíliai haderővel nem tudott hatékonyan harcolni – legalábbis nem tette ki hajóit fokozott veszélynek – a La Manche-tól délre. Az angol uralkodó számára elsőbbséget élvezett a seregei utánpótlásának biztosítása, ezért leginkább a tengerszoros ellenőrzésére fordított figyelmet. Ezt jól jelzi az is, hogy bár La Rochelle-t több hónapig blokád alatt tartották az angolok, a király mégsem kockáztatta meg legerősebb hajói odaküldését.

A tengeri erőviszonyok és az időjárás egyaránt meghatározó tényező volt az információáramlásban és a nagyobb seregek szállításában. Ami a hírek elakadását illeti, nem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy az egyes tényezők mennyiben gátolták a közlekedést, éppen ezért érdemes inkább egy összetettebb rendszert feltérképeznünk, és sokszor nem érhetjük be kizárólag egyetlen ok megjelölésével. A szelek és a viharok véletlenszerűsége általános bizonytalanságot jelent a seregek tengeren történő mozgásában. 1419 októberében a kasztíliaiak az addig létező legnagyobb skót expedíciós sereget feltehetőleg egy hónap leforgása alatt, biztonságosan el tudták hajóztatni La Rochelle-be, holott az angolok – a korszak viszonyaihoz képest – bőséges információval rendelkeztek róluk, és tettek is előkészületeket a tengeren történő megállításukra. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy 1435 karácsonyától kezdve egy hónapon át sem a követség, sem pedig egy csupán néhány száz főt számláló sereg nem tudott átkelni egy sokkal kisebb tengerszakaszon.

Annak, hogy a követek megvárták a VI. Henrik által megígért első hadsereg átkeletését, az előnytelen széljáráson kívül több oka is lehetett. Egyrésztől elképzelhető, hogy

⁴⁶ Uo. 232., 450.

⁴⁷ Az angolok 1440 októberében 3 hónapos ostrom után visszafoglalták a várost. Uo. 452.

⁴⁸ Uo. 233.

kedvezőbbnek értékelték, ha Angliában maradnak, és így levelezéseikkel gyakrabban tudnak nyomást gyakorolni a Londonban tartózkodó királyra és környezetére egy Normandiába küldendő sereg érdekében. Másrészt valószínűleg néhány hajóval nem mertek elindulni a kontinensre, hiszen tisztában voltak az angolok hátrányos helyzetével a térségben. A La Manche az egyik legkeskenyebb és legforgalmasabb átkelőhely Európában, ennek következtében a kalóztámadásoknak is a leginkább kitett tengerszakasz volt. A kontinensről viszont a januári hónapban is legalább kétszer érkezett hajó Angliába, tehát úgy tűnik, az információáramlás egyirányú volt ebben az időszakban a két part között, amiben ugyan komoly szerepe volt a széliránynak, de nem volt elhanyagolható tényező a katonai helyzet sem.

INFORMATION TRANSMISSION IN THE VICINITY OF THE ENGLISH CHANNEL DURING THE SECOND PART OF THE HUNDRED YEARS WAR

It is often emphasized that the flow of information was faster by sea than by land in the period of the Hundred Years War. Between England, Scotland, Wales and the continent there was no other route of communication beside the English Channel. With a fair wind, a fleet could easily pillage on the other side of the Narrow Sea in mere hours. The relatively fast speed of ships and the insufficient availability of news on attackers' plan result in few examples of the inhabitants of coastal settlements being able to effectively defend themselves. In this paper, however, I analyse specific examples from the reign of Henry V and Henry VI when the weather, the political situation, and, in parallel the balance of military forces, the English Channel formed more of a hindrance than a reliable route of communication. In the first part, I discuss some cases from historical letters to show that travelling by water was often not a rewarding choice but inevitably a risky necessity for contemporaries. In the major section of the essay, I write in more detail on the winter of 1435–1436 and the year 1419. The circumstances are different in many ways. In the winter situation, it seems that the weather and the English losses in Normandy resulted in the political elite of London being unable to inform the council of Rouen about the incoming reinforcement for more than a month. In 1419, Henry V gained control over the English Channel, but he could not defeat the Castilian fleet which meant that thousands of Scots landed on the continent and fought alongside the Dauphinist forces. This paper is to highlight that travelling by ships did not always mean information travelled faster than going by land. In the future, more events should be analysed from the perspective of communications in order to gain better insightfulness into this topic.

Keywords: information transmission, navigation, Hundred Years War, English Channel, military conflicts